

ZENGINLİK

ların zamanını ibadetle geçirenlerden daha faziletli saydıklarını belirtir. Çünkü ibadetin faydası ferdi, çalışmanın faydası içtimâidir (*Risâletü'l-helâl ve'l-harâm*, s. 96, 101-102). Konuya tam bir sosyolog gözüyle bakan Mâverî topluma huzur ve mutluluk sağlayan şartlardan birinin de madde bolluk olduğunu söyler. Zira bir ülkede bolluk varsa bundan zenginlerle birlikte yoksullar da pay alır, insanlar arasında kıskançlıklar azalır, yokluğun doğurduğu öfke duyguları yatışır. Bir ülkenin giderek daha çok mâmur hale gelmesi, her neslin bir sonrakine önceki nesilden aldığından daha zengin ve mâmur bir ülke bırakmasına bağlı olup bundan dolayı Allah her insanın fıtratına geniş bir emel vermiştir (*Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, s. 145-146).

Gerek Kur'an'da ve hadislerde gerekse diğer İslâmî kaynaklarda servet biriktirme hususunda nicelik açısından hiçbir sınırlama konmazken nitelik bakımından hem kazanma hem harcama aşamalarında fikhî ölçülerin yanında ahlâkî ilkelere de riayet edilmesi istenmiş, bu konuda yüksek bir vicdanî duyarlılık geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede gerçekleştirilen her türlü kazanma faaliyeti aynı zamanda dinî bir faaliyet ve ibadet sayılmış, dünya hırsına kapılıp bu çerçevenin dışına çıkılması ise ahlâkta ve dindarlıkta bir sapma olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple başta mutasavvıflar olmak üzere İslâm âlim ve düşünürleri arasında zenginliğin insanın dinî ve ahlâkî hayatı için büyük bir tehlike oluşturduğu yolunda yaygın bir anlayış vardır. Ahlâk felsefesindeki dirayetiyle tanınan İbn Miskeveyh'in erdemleri kazanma hususunda yoksulların zenginlere göre daha talihli sayıldığı yönündeki görüşü (*Tehzibü'l-ahlâk*, s. 74) bu anlayışın bir özetidir. Bu bağlamda tasavvuf ve ahlâk kitaplarında fakirlikle zenginlikten hangisinin daha faziletli olduğu tartışılmış, taraflar kendi görüşlerini destekleyen akli ve nakli deliller sıralamıştır (meselâ bk. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, s. 106-116; Mâverî, s. 219). Konuyu etraflı bir şekilde ele alan Gazzâlî'nin kaydettiğine göre Cüneyd-i Bağdâdî yolundaki seçkin çoğunluk fakirliği zenginlikten üstün sayarken karşı görüşte olanlardan İbn Atâ, elindekine şükredip hakkını yerine getiren zenginin sabreden fakirden daha üstün sayıldığını söylemiştir. Gazzâlî, ilke olarak zenginlik veya fakirliğin iyi yahut kötü olmasını kişinin Allah ile alakasının olumlu ya da olumsuz etkilemesinde görür. Allah yolunda yürümenin en önemli engeli dünya tutkusudur; bununla birlikte hayatın de-

vamını sağlayacak kadar mal edinmek zorunludur. Çünkü açlık mârifet yolu değil ölüm yoludur. Hz. Süleyman, Hz. Osman, Abdurrahman b. Avf gibi birçok zengini servetleri Allah yolundan alıkoymamıştır (*İhyâ*, IV, 201-205). Öte yandan fakirliği yüceltici nitelikte birçok rivayete ve ünlü süflerinin sözlerine de yer veren Gazzâlî esas itibarıyla kendisi de bu yönde düşünür (a.g.e., IV, 193-205). Tasavvuf ve ahlâk kitaplarında yer alan ve ilk bakışta zenginliğin yerildiği itibarı veren ifadelerin asıl amacı, doğrudan doğruya zenginliği kötülemek değil zengin olma hırsının ve mal tutkusunun insanı esir edip Allah yolundan alıkoymasına, zenginliğin dinî ve ahlâkî hayata zarar verecek şekilde kullanılmasına karşı insanları uyarmaktır.

İbrâhim b. Muhammed el-Beyhakî'nin *el-Me'hâsin ve'l-mesâvîsi*, İbn Abdürabbih'in *el-İkdu'l-ferîdî*, İbn Abdülber en-Nemeri'nin *Behcetü'l-mecâlis ve ünsü'l-mücâlis'i*, İbn Hamdûn'un *et-Tezkiretü'l-Ĥamdüniyye'si* gibi âdâb ve hikmetle ilgili derleme niteliğindeki kitaplarda zenginlik-fakirlik meselesinin tasavvufi eserlere göre daha realist bir anlayışla ele alındığı görülür. Bu tür kaynaklarda fakirliğin aksine zenginlik huzur ve mutluluk vesilesi, güç, itibar ve konum aracı, hatta dine yardımcı olarak görülmüş; bununla birlikte zenginliğin yanlış kullanılmasının doğuracağı tehlikeler konusunda uyarılara yer verilmiş; gerek bu konularda gerekse fakirliğin fayda ve zararları, malın yönetimi, servet çeşitleri, dilencililiğin kötülüğü gibi konularda da âyet ve hadislerden, din büyüklerinin, filozofların, şair ve edebiyatçıların sözlerinden bol miktarda örnekler zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "fzl", "mvl" md.leri; Râgıb el-İsfahânî, *ez-Zerʿa ilâ mekârimi's-şerʿa* (nşr. Ebü'l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985, s. 377, 380, 392-395, 402-403; M. F. Abdülbâkî, *el-Muʿcem*, "şdk" md.; *Müsned*, I, 304, 389, 434, 443, 446; II, 231, 241, 267, 314, 316, 457, 469, 494; IV, 87, 136, 197, 202; V, 153, 154, 177, 183; VI, 57, 123, 187, 197, 202, 207, 454; Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Kesb* (nşr. Abdülfettâh Ebü Guddê), Halep 1417/1997, s. 96, 101-102, 106-116, 132; Ebü Ya'lâ, *Müsned* (nşr. Hüseyin Selîm Esed), Dimaşk-Beyrut 1406/1986, VI, 65; Taberî, *Câmî'u'l-beyân*, Beyrut 1412/1992, VI, 346-348; X, 381; İbrâhim b. Muhammed el-Beyhakî, *el-Me'hâsin ve'l-mesâvîsi* (nşr. Muhammed Süveyd), Beyrut 1408/1988, s. 311-321; İbn Abdürabbih, *el-İkdu'l-ferîdî*, III, 28-40; Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsat* (nşr. Mahmûd b. Ahmed et-Tahhân), Riyad 1415/1995, VI, 252-253; İbn Miskeveyh, *Tehzibü'l-ahlâk* (nşr. Hasan Temîm), Beyrut 1398, s. 74; Mâverî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Beyrut 1398/1978, s. 106, 135, 145-146, 215, 219, 259; İbn Hazm,

Ahlâk ve Davranış Tarzları: Nefislerdeki Ahlâkî Hastalıkların Tedavisi (trc. Mustafa Çağrıncı), Ankara 2012, s. 45, 82, 107, 128, 249-250; İbn Side, *el-Muĥkem ve'l-muĥîṭü'l-aʿzam fi'l-luġa* (nşr. Murâd Kâmil), Kahire 1392/1972, VI, 13-14; İbn Abdülber, *Behcetü'l-mecâlis*, I, 205-213; Gazzâlî, *İhyâ*, IV, 193-205, 214-215; İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-Ĥamdüniyye* (nşr. İhsan Abbas – Bekir Abbas), Beyrut 1996, VIII, 75-111; Taqıyüddin İbn Teymiyye, *Risâletü'l-helâl ve'l-harâm* (nşr. Abdülfettâh Ebü Guddê, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Kesb* içinde), s. 96, 101-102; Şevkânî, *Fethu'l-kâdir*, Beyrut 1412/1991, V, 135, 137, 537-538; Muhammed Rewâs Kal'acı, *el-Mevsû'atü'l-fıkhıyyetü'l-müeyyessere*, Beyrut 1421/2002, II, 1482-1484.

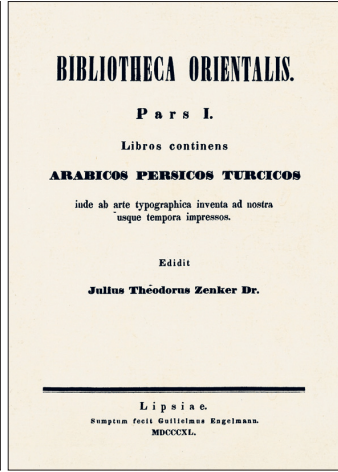
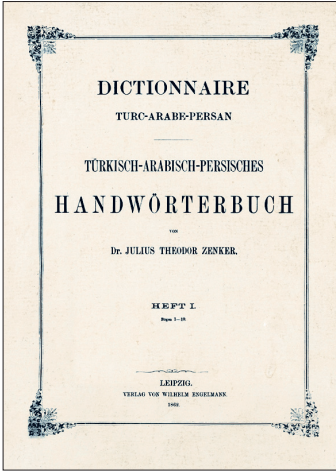
MUSTAFA ÇAĞRINCI

ZENKER, Julius Theodor
(1811-1884)

Alman şarkiyatçısı ve Türkolog.

Ehrenfriedersdorf'ta doğdu. İlk eğitimi papaz olan babası Friedrich Christlieb Zenker'den aldı. Daha sonra Leipzig, Göttingen ve Berlin üniversitelerinde teoloji ve Doğu dillerini öğrenmeye yöneldi. 1837'de Göttingen'de doktorasını tamamladı. Araştırmalarını ilerletmek için Paris'e gitti. Orada Rus Dükü Wittgenstein'in konağında özel öğretmenlik yaptı. 1844'te Almanya'ya dönerek Ernst August Philipp Mann'ın Doğu Edebiyatı Kürsüsü'nde görev yaptığı Rostock Üniversitesi'ne intisap etti ve 1846'da aynı yerde doçentliğe yükseldi. 1846'da üniversiteden izin alarak Leipzig'e gittiyse de geri dönmedi ve çalışmalarını serbest araştırmacı olarak orada sürdürdü. 28 Haziran 1884'te Saksonya bölgesindeki Thum şehrinde öldü.

Eserleri. Telifleri. 1. *De statu imperii Chalifarum sub finem primi, aerae Mohammedanorum seculi* (halife devletinin hicri 1. yılın sonlarındaki durumu; Göttingen 1837). **Zenker'in doktora tezidir. 2.** *Aristotelis Categoriae, Graece cum versione Arabica Isaaci Honeini filii et variis lectionibus textus Graeci versione Arabica ductis* (Leipzig 1846). **Zenker'in doçentlik tezi olup Aristo'nun İshak b. Huneyn tarafından Arapça'ya çevrilen *Kitâbü'l-Makûlât*'ının Grekçe metni ile birlikte neşridir. 3.** *Bibliotheca Orientalis: Pars I* (Leipzig 1840). Matbaanın icadından eserin yayın tarihine kadar çıkmış tesbit edilebilen Arapça, (Yeni) Farsça ve Türkçe bütün kitapların yazar adlarına göre alfabetik düzenlendiği Latince bir bibliyografyadır. Eserin genişletilmiş Fransızca versiyonunda bu defa yazar adlarına değil ilim dallarına dayalı bir tasnif esas

Julius Theodor
Zenker'in
Türkçe-
Arapça-
Farsça
sözlüğü ile
*Bibliotheca
Orientalis* adlı
eserlerinin
kapakları

ZENTA

1697'de
Osmanlı ordusunun
Kutsal İttifak güçleri tarafından
bozguna uğratıldığı yer.

Günümüzde Sırbistan Cumhuriyeti'nin Voyvodina eyaletine bağlı Bačka bölgesinde bir şehir olup (2011 nüfusu 18.397) Macarca Szenta, Sırpça Senta şeklinde anılır. Şehir Tuna'nın kollarından Tisa nehrinin sağ kıyısında yer alır. Bugün önemli bir tarımsal ticaret merkezi, aynı zamanda bir sanayi şehridir (dokuma, mobilya, makine). Zenta'nın bulunduğu kesimin tarihi eski çağlara kadar iner. Bir yerleşim yeri olarak adı ilk defa 1216'da Szintarev şeklinde geçer. Uzun süre Macar Krallığı idaresinde kalan kasaba 1241-1242'de Moğol akınlarına hedef olmuştur. Bir ara Sırp despotlarının nüfuzu altına girdikten sonra 1506'da Macar Kralı II. Vladislav zamanında serbest bir şehir statüsü kazandı. Bu sırada bir kale, iskele ve manastırdan ibaret yerleşme yeri durumundaydı. 1526'da Mohaç Savaşı'nın ardından Macar Krallığı yıkılınca Voyvodina bölgesini ele geçiren Çar Yovan'ın (Jovan Nenad) nüfuzu altına girdi. 1527'de Yovan'ın öldürülmesinden sonra Osmanlı himayesindeki Macar Kralı Zapolya'nın idaresine katıldı. 1541'de Budin eyaleti teşkil edilince şehirde doğrudan Osmanlı hâkimiyeti kuruldu ve Segedin sancağına bağlandı. XVII. yüzyılın ortalarında Evliya Çelebi burayı küçük bir palankası olan kasaba şeklinde tarif eder. Birkaç dükkân, bahçeler, kiliseden çevrilme bir caminin yer aldığını yazar. Kasabanın bulunduğu yer, özellikle 1683'te Osmanlılar'ın Viyana bozgunu sonrasında stratejik açıdan büyük önem kazandı. Osmanlı birlikleriyle Habsburglar'ın başını çektiği müttefik kuvvetler arasındaki ilk çarpışmalar 1686 Ekiminden itibaren başladı. Fakat Zenta'ya asıl önem kazandıran savaş 11 Eylül 1697'de kasaba yakınlarında Tisa nehri geçidinde vuku buldu. Zenta bozgunu diye anılan bu mücadele Avrupa tarihinde, Osmanlılar'ın Macaristan'dan tamamen çıkarılmasının son halkasını teşkil eden bir dönüm noktası olarak kabul edilir.

II. Viyana Kuşatması'nın ardından kaybedilen toprakları geri almak için sefere çıkan II. Mustafa 1695 ve 1696'daki seferlerde başarılı olunca üçüncü bir sefere daha karar vermişti. Sefer 12 Nisan 1697 günü tuğlar dikilerek ilân edildi. 18 Haziran'da padişah ordunun başında Edirne'den

alınmıştır: *Bibliotheca Orientalis: Manuel de bibliographie orientale* (I-II, Leipzig 1846-1861, 1884; Amsterdam 1966). Eser adlarının Arap harfleriyle yazıldığı çalışmada önsöz ve açıklamalar Fransızca kaleme alınmıştır. II. cildin başında (s. 1-112) ilk cilde bir ek yer almakta, daha sonra çeşitli dillerde doğu Hıristiyanlık literatürüne Hindistan, Çin, Malay, Japon, Mançu, Moğol ve Tibet literatürüne yer verilmektedir. Eserdeki bazı künyeler ikinci elden temin edildiği için kimi eksiklikler taşımaktadır. Ardından Karl Friederici, Ernst Kuhn, August Müller, Lucian Schermann, Victor Chauvin gibi müellifler bu eseri tamamlayan çalışmalar ortaya koymuştur (Fück, s. 246). **4.** *Vocabulaire phraséologique français-arabe* (Leipzig 1854, 1867). **5.** *Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch* (I-II, Leipzig 1866-1876; Hildesheim 1967, 1994, 2009; I-II, New York 1979). İlk fasikülü 1862'de çıkmaya başlayan ve müellifin temel eseri kabul edilen Türkçe-Arapça-Farsça bir sözlüktür. Müellif eserini Türkçe'nin eski ve yeni dönemi için bir rehber olmak üzere hazırladığını belirtmektedir. Theodor Benfey bu eserinden dolayı Zenker'i o dönemin en yetkin Türk dili uzmanı olarak nitelendirmiştir.

Tercümeleleri. **1.** *Constantinopel und die malerische Gegend der sieben Kirchen in Kleinasien. Nach der Natur gezeichnet von Thomas Allom. Nebst einer kurzen Geschichte Constantinopels und Erklärung der Stahlstiche von Robert Walsh* (Braunschweig 1841). Thomas Allom ve Robert Walsh'tan İstanbul'la ilgili çalışmalarının tercümesidir. **2.** *Allgemeine Grammatik der Türkisch-Tatarischen Sprache von Mirza A. Kasem Beg* (Leipzig 1848; Amsterdam 1981). Mirza Kâzım Bey'in *Grammatika turetsko-tatarskogo yazıka* (Türk-Tatar dilinin gra-

meri; Kazan 1839, 1846) adlı kitabının Almanca'ya çevirisidir. Karşılaştırmalara dayanan eser Rusya'da Türkiye Türkçesi'yle ilgili olarak yayımlanan ilk önemli kitaptır. **3.** *Nineveh und Babylon, nebst Beschreibung seiner Reisen in Armenien, Kurdistan und der Wüste* (Leipzig 1856). Austen Henry Layard'ın *Discoveries in the Ruins of Nineveh and Babylon with Travels in Armenia, Kurdistan and the Desert* adlı eserinin tercümesidir. **4.** *Sitten und Gebräuche der heutigen Egypter* (I-III, Leipzig 1852, 1856). Edward William Lane'in *The Manners and Customs of the Modern Egyptians* adlı eserinin çevirisidir. **5.** *Untersuchung über die Kasimofschens Zaren und Zarewitsche (Beiträge zur Geschichte der Völker Mittelasiens* in ilk cildi olarak neşredilmiştir, Leipzig 1867). Vladimir Vladimirovic Veljaminov-Zernov'un *Kâsım Hanlığı* hakkındaki eserinin Rusça'dan çevirisi.

BİBLİYOGRAFYA :

J. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 245-246; Necib el-Akiki, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1980, II, 319; Abdurrahman Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşrikîn*, Beyrut 1984, s. 225; *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, XVIII, 585; W. Behn, *Concise Biographical Companion to Index Islamicus: An International Who's Who in Islamic Studies from its Beginnings Down to the Twentieth Century*, Leiden 2004, III, 691; Heinrich Klenz, "Julius Theodor Zenker", *Allgemeine Deutsche Biographie*, 45, Leipzig 1900, s. 62-64 (Onlinefassung), <http://www.deutsche-biographie.de/pnd116979860.html?anchor=adb>; Çimen Özçam, "Türkiye Türkçesi ile ilgili Gramer Çalışmaları: Bibliyografya Denemesi", *TDA*, sy. 110 (1997), s. 147; Bülent Gül, "Almanya'da Türkoloji Çalışmaları", *Türk-bilgi*, sy. 11, Ankara 2006, s. 63; "Zenker, Julius Theodor", *Deutsche Biographische Enzyklopädie* (ed. W. Killy – R. Vierhaus), München 1995-2000, X, 642.

MUSTAFA S. KAÇALIN